

Okulun Penceresinden: Gazetecilik Öğrencilerinin Barış Kültürü ve Kültürel Çeşitlilik Kavrayışları

Yrd. Doç. Dr. İncilay CANGÖZ
Yrd. Doç. Dr. Hakan ERGÜL

anadolu üniversitesi, iletişim bilimleri fakültesi
icangoz@anadolu.edu.tr
hkergul@anadolu.edu.tr

Özet

Bu çalışma, iletişim fakültelerinde gazetecilik eğitimi alan son sınıf öğrencilerinin barış kültürü ve çokkültürcülüğe ilişkin yaklaşımlarının yaygın haber üretim pratiklerine ve kendi haber yazım süreçlerine yansıma şekillerini irdelemektedir. Çoklu araştırma yöntemine –odak grup ve yorum/editoryal yazma pratiği- yaslanan çalışma, Türkiye'nin köklü iletişim fakültelerinden olan ve on yılın üstünde bir süredir uygulama gazetesi çıkaran Anadolu, Ege ve İstanbul Üniversiteleri gazetecilik bölümü öğrencileriyle sınırlıdır.

Gazetecilik öğrencileri, barış kültürünün ve kültürel çeşitliliğin yaşayabilmesi için gereken demokratik ve çoğulcu bir atmosferi desteklerken, mevcut siyasal ve toplumsal duruma dair çoğunlukla tutarlı bir eleştirelilik sergilemektedirler. İlerici bir potansiyele işaret eden bu önemli bulgu, geleceğe dönük tahayyüller açısından yüreklendirici. Ne var ki bu duyarlılık bazı noktalarda kırılmaya uğramakta, öğrencilerin yazdıkları metinlerde yer alan argümanlar ile tartışmalar sırasında sözlü olarak dile getirilen görüşler kimi zaman tutarsızlık göstermektedir. Dahası gazetecilik öğrencilerinin yaygın medyanın habercilik kodlarının ve pratiklerinin değişmeyeceğine; alternatif bir dilin kurulamayacağına dair katı inançları, gazetecilik eğitmenleri açısından da önemli bir özeleştiri potansiyeli taşımaktadır.

anahtar kelimeler: barış gazeteciliği, kültürel çeşitlilik, gazetecilik eğitimi

Résumé

Ayant pour but de commenter et d'analyser les manières que nos journalistes éventuels perçoivent et répondent aux pratiques de reportage dominantes des nouvelles dans des médias turcs contemporains tout en se concentrant sur les deux valeurs essentielles suivantes : « culture de paix » et « diversité culturelle », notre étude utilise-t-elle l'approche multi perspectives - qui profite enfin des discussions de groupe cible et des pratiques de l'écriture éditoriale- dont ce projet se limite par trois distinctes facultés des communication (c.-à-d. Université d'Anadolu, Université d'Ege, et Université d'Istanbul) qui continuent à régulièrement publier un journal départemental depuis dix ans dans trois villes importantes en Turquie.

On peut dire que les journalistes éventuels soutiennent l'atmosphère démocratique et pluraliste nécessaire pour la durabilité de la culture de paix et de la diversité culturelle et ils (elles) montrent habituellement une attitude critique logique dans la situation donnée. Cette importante conclusion indiquant un potentiel progressif nous a assurément encouragés en termes de nos futurs rêves. Cependant nous devrions préciser que cette sensibilité a disparu à quelques points et que les arguments dans les textes et les avis verbaux étaient parfois contradictoires. À notre avis, en vertu d'une certaine croyance remplie d'un potentiel important d'autocritique, il est conclu que les pratiques en matière de médias ne changeront pas et qu'une langue alternative ne sera pas employée.

mots-clés : *journalisme de paix, multiculturalisme, enseignement de journalisme*

Abstract

Our study interprets and analyzes the ways the journalism students, enrolled in different schools of communication, perceive and respond to the dominant news reporting practices in contemporary Turkish media while focusing on the following two essential values: "peace culture" and "cultural diversity". Utilizing a multiperspectival approach –the one that employs focus group discussions and editorial writing practices- this project focuses on three different faculties of communications (i.e. Anadolu University, Ege University, and Istanbul University), regularly publishing a departmental newspaper over ten years, in three major cities in Turkey. From each faculty, we have selected students participate in the following two discrete methods: news writing practices and focus group discussions on pre-selected topics.

It can be said that the journalism students support the necessary democratic and pluralist atmosphere for sustainability of the peace culture and cultural diversity and they usually show a coherent critical attitude in the given situation. This important finding which indicates a progressive potential undoubtedly encouraged us in terms of our future dreams. However we should point out that this sensitivity disappeared at some points and the arguments in the texts and verbal opinions were sometimes inconsistent. In our opinion, the rigid belief that media practices will not change and an alternative language will not be used has an important self-criticism potential.

keywords: *peace journalism, cultural diversity, journalism education.*

Giriş¹

Sosyalist bloğun çözümlüğüyle 20'nci yüzyılın son yıllarına rakipsiz giren Amerika Birleşik Devletleri, 21'inci yüzyılda küresel egemen güç olma konumunu pekiştirmeye yönelmiş görünüyor. *"Geniş anlamda Avrasya'yı daha dar anlamda Orta Asya, Orta Doğu, Kafkaslar ve Hazar Bölgesi'ni kendi yaşam alanı olarak"* belirlemiş (Silahçıoğlu, 2006:13) tek kutuplu dünyada, doğal kaynaklar açısından zengin bu bölgeleri kendi ulusal çıkarları doğrultusunda doğrudan askeri müdahale veya dolaylı yollardan etkileme gibi yöntemlerle şekillendirmeye çalışmaktadır. Berlin duvarının yıkılmasıyla sembolize edilen iki kutuplu dünyanın sona erışı mikro milliyetçiliğin² yükselmesine; Yugoslavya ve Sovyetler Birliği gibi sosyalist devletlerin periferisini oluşturan halklar arasında bağımsızlık mücadeleleri ve her iki ülkenin de çözümlüğüne yol açtı. Doğu Avrupa'da bu kopuşlar daha uzlaşımçı politikalarla gerçekleştirilse de, Balkanlar ve Kafkasya'da bağımsız devlet olma mücadeleleri hayli çatışmalı ve şiddet yoğunluklu oldu. Henüz kalıcı bir çözüme kavuşturulamayan çatışma ortamları sürerken dünya kamuoyu, soğuk savaş sonrası dönemin kısa tarihini yeniden şekillendirecek başka bir kâbusu yaşadı: 11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan saldırıyla birlikte tek kutuplu dünya, aradığı düşmanı da yarattı. O tarihten bugüne Amerika hem kendi ulusal güvenliği, hem de bütün dünya halkları için tahakküm ve kontrol altında tutması gereken öteki'nin yerine İslam'ı işaret etti ve böylece soğuk savaş öncesinin komünist tehdidi yeni zamanlardaki karşılığını da bulmuş oldu.

21'nci yüzyılın ekonomik ve politik dengelerinin yeniden kurulmakta olduğu böylesi bir gerilim ortamında; Ortadoğu ve Hazar bölgesi gibi doğal kaynaklar açısından hayli zengin dolayısıyla da çatışmaların yatışmak bilmediği coğrafyalara olan fiziksel yakınlığı nedeniyle Türkiye'nin de bu gerilimlerden etkilenmesi kaçınılmazdır. Türkiye'de de, tıpkı diğer ülkelerde de olduğu gibi bir taraftan Avrupa Birliği'ne tam üyelik için çalışmalar hızlandırılıp, yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklarla zaman ve mekânın sınırlılıkları aşarak küreselleşme eğilimi ivme kazanırken, diğer taraftan da Türk milliyetçiliğinde bir artış gözlenmektedir. Bu oluşumlar her ne kadar kendi içinde bir çelişki barındırıyor gibi görünse de Bora'ya (1995) göre burada bir paradoks yok. Çünkü milliyetçilikteki bu yükseliş dünyada özellikle de Balkanlar-Ortadoğu-Kafkasya üçgeninde kabaran milliyetçi dalgaya koşut bir gelişme olarak okunmalı ve *"küreselleşme, hiç de paradoksal olmayan bir biçimde, milliyetçiliği teşvik ve tahrik ediyor: İki kutupluluğun çöküşüyle birlikte askeri ihtilafların, sınır değişikliklerinin mümkünleşmesiyle; azınlık ve insan hakları konularının diplomatik materyal haline gelmesiyle; uluslarüstü süreçlerin ve onların yanı sıra*

¹ Bu çalışmanın verilerinden bir bölümü, evsahipliğini UNESCO'nun yaptığı 23-25 Temmuz 2007 tarihleri arasında düzenlenen 50. IAMCR Paris Konferansı'nın Journalism Education panelinde sunulmuştur.

² Mikro milliyetçilik, özellikle de Balkanlar'daki mikro-milliyetçilik makro-milliyetçilik ve kapitalizm tarafından desteklenmektedir; bu ilişkinin daha detaylı bir açıklaması için Tanil Bora'nın (1995) Milliyetçiliğin Kara Baharı adlı kitabına bakılabilir.

iktisadi –ve coğrafi– deregülasyonun milli devlet yapılarını sarsmasıyla..." (Bora 1995:96) Bu açıdan bakıldığında Kuzey Irak'ta kurulmakta olan bir Kürt devleti, PKK ile yaşanan düşük yoğunluklu savaş³ ve Türkiye'de Kürt milliyetçiliğinin yükselişi önemli bir gerilim kaynağı olmakta, üniter devleti koruma reflekslerine ivme kazandırmaktadır.

Peki bu gelişmeler içerisinde medya nerede yer almaktadır?

Yaygın medya dünyanın pek çok bölgesinde sürmekte olan kriz, çatışma ve savaş ortamlarında askeri ve politik seçkinlerin milliyetçi ve militarist söylemlerinin rasyonelitesini sorgulamaksızın dolaşıma sokmakta, dahası bu monist-militarist söylemlerin yeniden üretiminden daha çok sorumlu hale gelmektedir. Kamusal alanın önemli bir bölümünü oluşturan medya, Türkiye'de çoklaşan ve politikleşen kimliklerin eşit ve adilâne bir temsilinden çok; bu kimlikleri egemen söylemlerin içine alarak üniter devletin "birliğini/bütünlüğünü" yeniden tesis etme (Alankuş 1995:106) çabasını göstermektedir. Gazeteciler, "Cephede bir Sırp vurdum" veya "Yakın yıkın oraları" gibi şiddeti kışkırtan haberler yapabilmektedir. Bununla birlikte medya, ekonomik, politik ve askeri güç odaklarının propagandasını yapabildiği gibi sivil halkın barış taleplerini, etnik/kültürel/dini/cinsiyetçi kimlikleri ve söylemlerini kamusal alana taşıyarak çoğulcu ortamı destekleyebilir; yine aynı medya siyasal iktidarları barışa ve çok kültürlü bir ortamı tesis etmeye ve korumaya yönelik düzenlemeler için zorlayabilecek potansiyele sahip olan bir kurumdur. Gerçekte bizi bu çalışmayı yapmaya yöneltten de medyanın bu potansiyelidir. Medyanın bu boyutunun hayata geçirilmesi kuşkusuz hayli zordur; medya profesyonellerinin içinde buldukları tüm ağır ekonomi-politik koşullara rağmen bir zihniyet dönüşümünün işlevsel olacağı; aksi bir inancın ise bizzat iletişim fakültelerinin var oluş zeminini ortadan kaldıracığı kanaatindeyiz. Bir zihniyet dönüşümü projesine kafa yormadan önce de bu çalışmanın konusunu da oluşturduğu üzere, yaygın veya yerel medyanın insan gücünü oluşturacak gazetecilik fakülteleri öğrencilerinin barış kültürü ve çok kültürcülük ekseninde nasıl bir kavrayışa sahip olduğu; çatışmalı konularda, akademik çalışmalarda sıklıkla eleştirilen yaygın medyanın habercilik pratiklerine ne denli eleştirel bakabildiklerinin ortaya çıkarılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Yaygın medya, gazetecilik okullarının dersliklerinde ekonomi-politik yaklaşımdan izleyici araştırmalarına kadar pek çok farklı perspektiften ele alınarak, sıklıkla da eleştirilmektedir. Bu "eleştirel pedagoji" mezuniyetlerine birkaç ay kalmış gazetecilik öğrencilerinin algılamalarına ve haber üretim uğraşlarına ne ölçüde yansımaktadır? Farklı bir anlatımla çalışmamızın temel sorunsalı, hem ülke içinde hem de dünya ölçeğinde çatışma ve krizlerin hayli

³ Hakkari ilinde 21 Ekim 2007 tarihinde 12 askerin öldürülmesi sonrasında Türkiye'nin sınır komşusu olan Irak'a geçerek orada PKK'yla çatışma anlamına gelen sınır ötesi bir "operasyon"un gerekliliği askeri bir çözüm olarak öne sürülürken, halk nezdinde popüler-milliyetçi söylemlerin çabuk kabul görmesi de çok kolay olmaktadır.

yoğun yaşandığı dolayısıyla barışçıl söylemlerin öncelendiği medya örgütlerine daha fazla ihtiyaç duyulduğu yaşadığımız günlerde iletişim fakültelerinden seçilen gazetecilik öğrencilerinin haber üretim pratiğinde kültürel çeşitlilik ve barış kültürü konuları/olgularında ne tür bir duruşa/bakışa sahip olduklarıdır. Bu amaçla, Türkiye'nin görece daha köklü üç iletişim fakültesinde⁴, gazetecilik bölümü son sınıf öğrencileriyle yorum/editoryal yazma pratiği ve odak grup aracılığıyla tartıştıkları bir araştırma yapılmıştır. Yönteme ve bulgulara dair ayrıntıları çalışmanın ilgili alt başlıklarında açma fırsatı bulacağız.

Ancak daha önce okuyucuya bu yazıda benimsediğimiz izleğe dair ipuçları verelim: Öncelikle çalışmanın anahtar kavramları arasında yer alan "barış kültürü", "kültürel çeşitlilik" ve "çokkültürcülük" kavramlarının genel çerçevesini tartışacağız ve bu yazı özelinde yükledikleri anlamları paylaşacağız. "Barış kültürü"nü ve "kültürel çeşitliliği" savunan bir yaklaşımın profesyonel gazetecilik edimlerine kazandırabileceği ilerici açılımları da (örn. barış gazeteciliği, alternatif medya) yine bu kavramlara koşut olarak değerlendireceğiz. Bu tartışmaları çokkültürcü arayışların gazetecilik eğitime nasıl yansıdığına –ya da neden yansıyamadığına– odaklanan belli başlı akademik sorgulamalar izleyecek. Genel kuramsal ve kavramsal girişin ardından çalışmada kullandığımız çoklu yöntemini tanıtaacağız ve iki farklı veri setinden elde ettiğimiz bulguları tematik kategorilere ayırarak, çalışmanın temel sorunsallarına göndermeler yoluyla inceleyeceğiz. Çalışmanın son bölümünde ise, yukarıda sıralanan sorunsalları gazetecilik eğitimiyle birlikte düşünmeye çalışacağız. Öğrencileri verili durumu dönüştürme potansiyeli taşıyan alternatif çıkış noktaları üzerinde düşünmeye davet eden bir gazetecilik eğitiminin oluşturulmasında işlevsel olabilecek birkaç öneriyle yazımızı tamamlayacağız.

Barış Kültürü ve Kültürel Çeşitlilik

Bu bölüme başlarken bir noktayı aydınlatmamız gerekiyor: Başlıktaki iki kavram arasındaki ilişkinin, "ve" bağlacından çok "ile" bağlacıyla tanımlanmaya daha uygun olduğunu ve ancak yönetsel gerekçelerle, soyutlama düzleminde birbirinden ayrılabilmesini düşünüyoruz. Çünkü, çağdaş toplumlarda barış kültürünün yaşatılmasını olanaksız kılan ne varsa, kaçınılmaz olarak kültürel

⁴ Bu çalışma için yola çıkarken, araştırma kapsamına toplam dört üniversiteyi (Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve İstanbul Üniversiteleri) almayı hedeflemiştik; ancak bir üniversiteyi dışarda bırakmak durumunda kaldık. Özetle belirtmek gerekirse, odak grup yöntemine dair çalışmalarda, olay ya da olguların gündemden olması, katılımcıların da bu konulara dair belleklerinin canlılığını koruyor olması gerektiği sıkça dile getirilir (ayrıntılı bir tartışma için bkz. Lunt & Livingstone, 1996). Bu nedenle biz de seçilen olayların hemen ardından çalışmalarımıza başladık. Ancak Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde dönem sonu sınavlarının başlamış olması nedeniyle, odak grup çalışmamıza ne yazık ki yeterli sayıda (6-9) gazetecilik öğrencisi bulamadık. Bu fırsatı yakaladığımızda ise Türkiye'de gündem sayısız kez değişmişti ve bu da katılımcıların alımlamalarını kaçınılmaz olarak etkileyebilirdi. Bu durumun bir eksiklik olduğunu kabul etmekle birlikte, elde ettiğimiz verilerin çalışmayı tamamlamamıza yetecek düzeyde bir çözümleme olanağı bulunduğunu düşünüyoruz.

çeşitlilik projesini de olanaksız kılan nedenler arasında yer alacaktır. Bu nedenle adına toplumsal yaşam dediğimiz çok katmanlı ilişkiler ağı içerisinde barış kültürünün ve kültürel çeşitliliğin –bir adım sonrasında çokkültürcülüğün- birbiri içinde eriyen kavramlar olduğunu belirtmek bile gereksiz. Dolayısıyla iç içe geçen ve birbirinden ayrılması çok da olanaklı gözükmeyen bu iki kavramdan ne anladığımızı ayrı ayrı tartışmamızın, kavramların özgül olarak bu çalışmada takındıkları anlamları kısaca açmaktan öte bir gereçesi yoktur.

Barış Kültürü

Barış kavramı çoğunlukla hoşgörü temelli kurulan bir uzlaşma ortamı olarak tanımlanır; bireysel, toplumsal ve siyasi olarak inşa edilebildiği gibi kolaylıkla ortadan da kaldırılabilir. UNESCO'nun 2000 yılından bu yana yapmış olduğu toplantılarda barış kavramı daha geniş bir anlama ve bağlama oturtulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda barış sadece aktif savaş olmaması durumu değildir. Her bir grubun ve kültürün bir çeşitlilik yelpazesi içerisinde kamusal alanda eşit temsil ve ifade olanağına kavuşmasıdır. Barışın kurulabilmesi ve kalıcılılaşabilmesi için de vatandaşların eğitimden, bilimden, sağlık ve iletişim olanaklarından eşit oranda yararlanması, kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olması gerekmektedir. Tüm dünya ulusları için bulaşıcı hastalık, açlık ve aşırı yoksulluk ortadan kalkmadığı sürece kalıcı barışın inşası mümkün olmayacaktır (Riviere 2004:12-13).

Bireylerde barış kültürüne yönelik farkındalık ve duyarlılığın geliştirilmesi için aile, eğitim ve medya gibi pek çok toplumsal kurum hayli elverişli araçlar ve ortamlar olarak görülmektedir. Barış eğitimi, barış gazeteciliği gibi kimi uygulamalar ise barışseverler tarafından gündelik yaşam pratiğine geçirilmeye çalışılan olumlu uygulamalardır. Çalışmamızın odağını kaçırmama adına barış gazeteciliğiyle sınırlı kalarak ilerlemeye devam edersek: Wolfsfeld, medyanın barışı özendirmede merkezi bir rol oynayabileceğini öne sürer. Ona göre medya, barışın getirebileceği yararları vurgulayabilir, barış için çalışan gruplara ve liderlere meşruluk kazandırabilir ve düşmanın imgelerini değiştirmeye yardımcı olabilir. Ne var ki, *"medya sıklıkla barış girişimlerini yıkıcı bir rol oynamaktadır"* (Wolfsfeld 2004:15).

Barış gazeteciliği, *"gazeteciler ve editörlerin haber üretim süreçlerinde 'hangi haber öyküsü' ve 'bunu nasıl sunmalı' gibi sorularla karşılaştıklarında toplum için geniş bir olanak yaratacak ve çatışmaya tetiklemeden uzlaşma odaklı karar almalarıdır"* şeklinde tanımlanmaktadır (Lynch ve McGoldrick 2005:5) Alankuş (2005), ise barış gazeteciliğini tanımlarken farklı bir boyuta dikkatimizi çekmektedir: *"Herhangi bir çatışma konusunu –ki bu etnik, dinsel, ulusal topluluklar, farklı cinsler, sınıflar ya da iki birey arasında olabilir– futbol söyleminin temellendiği gibi 'kazanmak –ya da– kaybetmek' gibi bir ikili karşıtlıkla haberleştirmemek"*.

Lynch ve McGoldrick (2005) Galtung'u takip ederek barış/çatışma gazeteciliğinin ilkelerini savaş/şiddet gazeteciliğiyle kıyaslayarak şöyle anlatırlar⁵: Savaş odaklı yani biz-onlar ikiliği üzerinden ve bizi önceleyerek yani siyasal iktidarların bir propaganda aracı olarak değil; tüm taraflara medyaya erişim ve temsil şansı tanıyarak, çatışma veya savaş bir çözüm değil bir sorun olarak görerek haber yapmak.

Bu çalışmada da barış gazeteciliği şöyle bir haber üretimi için kullanılmaktadır: Toplumdaki askeri, politik veya ekonomik güç odaklarını önceleyen haberlerden çok halkı, tüm barış girişimlerini ve sivil dinamikleri kamusal alanda görünür ve işitilir kılmak. Kazanma, denetim altına alma veya baş etme odaklı değil, çözüm ekseni, barış çabalarını destekleyen ve barış/uzlaşım ortamlarını özendirilen; ihmal edilenlere –kadınlar, çocuklar, engelliler, azınlıklar, eşcinseller gibi– pozitif ayrımcılık yapan ve barışçıl toplumların kazanımlarını ön plana çıkaran tarzda haber yapma. Haber dilini kurarken bir tarafı masum, diğer tarafı şeytan/düşman olarak işaretleyen, ikili karşıtlığa yaslanan bir haber öyküsü kurmamak.

Çalışmamızın sınırlarını göz önünde tutarak kısaca değindiğimiz barış kültürü ve barış gazeteciliği kavramlarından sonra çağdaş ve demokratik toplumlarda barış atmosferinin kurulabilmesinde "sine qua non" bir yere ve işleve sahip olan kültürel çeşitlilik kavramını açmaya çalışalım.

Kültürel Çeşitlilik

Kültürel çeşitliliğin kurulmasını ya da yaşatılmasını savunan yaklaşımlar ile çokkültürcü bir öze sahip politik öneriler uzun yıllar boyunca indirgemeci tartışmaların nesnesi olmaktan kurtulamadı: Bir yanda böylesi çoğul bir kültürel perspektifin azınlıkları gettolaştırarak (*ghettoizing*) onların yaygın/ana kültüre eklemlemelerini engelleyeceğini ileri sürenler, diğer yanda bu tekkültürcü (*monoculturalist*) bakışın özde hegemonik, emperyalist bir tutum olduğunu ileri sürenler (Kymlika 1995:10). Yanı sıra, her toplumbilimsel kavram gibi, kültürel çeşitlilik ve çokkültürcülük kavramları da hem kullanıldıkları sosyo-politik bağlama göre yeni anlamlar üstlendi, hem de bu konuda yazan çizenlerin sayısı arttıkça kaçınılmaz olarak değişime uğradı. Bu noktanın altını çizen Kellner (2007), kavramı ABD toplumundan yola çıkarak tartışırken, Amerikan toplumu içerisinde çokkültürcü bir hareketin görevinin, Latin Amerikalılar, Asyalılar, geyler ve lezbiyenler gibi baskı altında tutulan ya da marjinal(leştirilen) kültürel grupların yaygın kültür içerisinde nasıl susturulduklarını ve dışlandıklarını açığa çıkarmak olarak tanımlar (Kellner 2007).

⁵ Burada çalışmamız açısından gerekli gördüğümüz kadarıyla genel bir özet vermeye çalıştık; savaş ve barış gazeteciliğinin daha detaylı kıyaslamasını içeren tablosu için Lynch ve McGoldrick'in (2005: 6) "Peace Journalism" adlı çalışmaya bakılabilir.

Ancak Türkiye’de kültürel farklılıklar konusunda yaşananlar, yoğun dış göç alan toplumlardaki mücadelelerden görece farklı. Türkiye’de farklı sınıfsal, etnik ve kültürel kimliklere sahip gruplar için -vatandaşlık ortak paydasını benimsedikleri sürece- politik mücadeleye katılım kanallarının tümüyle kapalı olmadığını söylemek mümkün. Örneğin uzun yıllar sistematik ırkçılık politikalarının egemen olduğu, politik karar mekanizmalarında yalnızca avantajlı grupların yer aldığı toplumlarda yaşanan çokkültürcü hareketin karakterini ya da sömürgeleştirme sonrası (*post-colonial*) toplumların yüzleşmek zorunda kaldığı türden bir kimlik krizini, Türkiye’deki çokkültürcülük tartışmalarına bakarak anlamak güç. Ancak monokültürel bir perspektifi benimseyen ulus-devlet politikalarının etnik ve kültürel ‘öteki’ni sessizleştirilmesinden ya da örneğin, dışlayıcı bir bakışla cinsel ‘öteki’nin marjinalleştirilmesinden ya da kadının maruz kaldığı eril kültürün dayatmacı uygulamalarından söz ettiğimizde, Türkiye’nin bu konularda payına düşeni fazlasıyla aldığını ileri sürebiliriz.

Bu argümanı daha da açacağız; ancak öncelikle bizim bu çalışma bağlamında çokkültürcülüğten ne anladığımızı özetleyelim: Ortak bir jeopolitik sınır içerisinde yer alan farklı ırkların, kültürlerin, alt-kültürlerin, dillerin, ritüellerin birarada yaşama pratiklerinin güçlendirilmesi için gerekli yasal, toplumsal, kültürel koşulların sağlanmasını; bu kültürlerin toplumsal yaşama katılımı ve temsilde yaşadıkları sorunların birlikte giderilmesi çabasını, çokkültürcü bakışın bu çalışmadaki karşılığı sayıyoruz. Öte yandan okuyucu metin içinde "çokkültürlü" ve "çokkültürcülük" kavramlarının dönüşümlü olarak kullanıldığını fark edecektir. "Çokkültürlü" (*multicultural*) ve "çokkültürlülük" (*multiculturality*), kuşkusuz, belirli bir kültürel yapının saptanmasına ve betimlemesine işaret ediyor. Bu haliyle "çokkültürlülük", kendi normları, seçimleri, yaşama biçimleri, tarihleri, dilleri, kökenleri ve bütün bunlardan beslenen nesnel ve öznel aidiyetleri olan farklı grupların, belirli bir kurallar dizgesini paylaşmak koşuluyla birarada yaşama arzusunun bir tezahürüdür. "Çokkültürcü" (*multiculturalist*) ve "çokkültürcülük" (*multiculturalism*) ise, yukarıda özetlendiği gibi, bir strateji ve tavidir. Dolayısıyla doğal olarak politik göndermeler içerir, içermesi beklenir. "Çokkültürcülük", yapısal olarak kültürel çeşitliliğe sahip olan ya da olması tasavvur edilen bir toplumsallığın kurulabilmesi ve yaşatılabilmesi için demokratik katılımcı bir anlayışla geliştirilen bir stratejiler bütünüdür. Bu nedenle kavram farklı seslerin baskın ve monist politikalara karşı rekabet ettiği bir mücadele sahası olarak düşünüldüğünde anlam kazanacaktır. Kültürel çeşitliliğin kurulmasını ve korunmasını öneren bir çokkültürcülük ifadesinin, bir bütünü oluşturan farklılıklar arasında demokratik, eşit ve barışçı bir iletişim sağlanabilmesi için farklı kültürlerin gereksinimlerine, arzularına saygı duyulmasına ve çalışma, barınma gibi temel hakların güvence altına alınmasına hizmet etmesi beklenebilir (Low 2005:17).

Çokkültürcülüğe ilişkin söz konusu durumun Türkiye coğrafyasında tam olarak ne anlama geldiği sorunu, yöntem bölümünde somut örnekler üzerinden yanıtlamaya çalışacağız. Verili durum göz önüne alındığında Türkiye’de politik

açılım olasılıklarının, bir uçta giderek dozu artan bir milliyetçilik –ve onun kuzenleri kültürel/etnik ötekileştirme ve ırkçılık–, diğer uçta ise Türkiye’de demokrasinin son otuz yıllık macerasını politik-askeri çözümsüzlükler karmaşasına dönüştüren ve yine ikili bir etnik milliyetçi söylemden beslenen ayrılıkçı terör teması arasında sıkıştığını gözlemliyoruz. Kültürel çeşitliliğin ilkeleri arasında sayılan “bireyin kültürel kimliğini ve kültürel mirasını da içeren kendi kültürüne tanınan moral hak”kın (Hannerz 1996:56-57) bu sığılda kendine bir yaşam alanı bulabilmesi elbette kolay değil. Çalışmamız açısından yaşamsal olan olgulardan biri de Türkiye’de egemen ideolojinin tektipleştirici ve monist kültürel politikalarının, beslendiği en geniş damarlardan biri milliyetçilik olan yaygın medya tarafından yeniden ve yeniden üretildiği gerçeğidir (Gökalp 2007). Barış kültürünü tartışırken verdiğimiz örnekleri anımsayalım: Türkiye’de yaygın medya, özellikle kriz dönemlerinde militarist duruşu yücelterek savaş yanlısı bir tutum sergileyen ve soruların çözümünde demokratik önerilerini seçenekler arasına bile almayan bir nitelik taşımaktadır.

Bu noktada Belge’nin (2001) "büyük metin" metaforunu ödünç alabiliriz. Belge bu metaforu, Türkiye’de milliyetçi söylemin hemen her olguyu vakumlayan ve kendine katan karakterini anlatmak için kullanıyor ve faturayı da bu metnin yazarı "medya"ya çıkarıyor:

Türkiye’de şöyle böyle yirmi yıldır bir 'büyük metin' var... 'Büyük', çünkü kocaman, her şeyi kapsayan, bütün konuları içeren bir 'metin' bu. Yazarı, sonuçta yazılı ve sözlü medyanın tamamı, yani 'anonim'i, yani 'la edri'. Türkiye’de olan bütün olaylar, bu 'metnin' yazılmasının vesileleri. Her şey, elektrik süpürgesinin vakumu gibi çalışan bu 'metnin' içine emiliyor, çekiliyor ve o makinenin yakıtı oluyor." (Radikal, 11 Eylül 2001)

Bu anlamda büyük metin, vatanseverlik ya da yurttaşlık gibi kucaklayıcı tanımlardan uzak, etnik vurgulu bir Türklük ve müslümanlık tanımına dayalı, etkililiği açısından kapsayıcı, hegemonik ve dayatmacı, içeriği bakımından ise son derece dar bir milliyetçi söyleme karşılık gelmektedir ve giderek ortak bir algılayma biçimine dönüşmektedir. Verilerin tartışılması aşamasında sıklıkla karşılaşacağımız bir argümanı şimdiden dile getirmiş olalım: Türkiye’de terazisi her zaman ortalamaya, egemen görüşe ve "*büyük metne*" ayarlı yaygın medyanın temsil stratejileri, milliyetçi ve militarist bir bakışla sakattır.

Türkiye, henüz gazetecilik bölümlerinde çokkültürcülük konusunun enine boyuna tartışıldığı bir ülke değil. Hem ulusal hem de küresel örneklerle kültürel bir farkındalık yaratılabilmesi için sistemli programların izlendiği (Manning-Miller ve Dunlap 2002:35) ya da böyle bir amacı benimsemeyen gazetecilik okullarının akredite bile olamadıkları eğitim ortamlarının ise çok uzağında olduğu açık (Deuze 2006:390). Ancak yine de, verilerin çözümlenmesi aşamasında da değineceğimiz üzere, ders programlarındaki bizce önemli yapısal noksanlara karşın öğrenciler, birarada yaşama ve barış kültürü konularında beklentimizin de

üzerinde bir farkındalık sergileyerek, umutsuz olmamak gerektiği konusunda yüreklendirmişlerdir. Bu çalışma gazetecilik bölümlerinin ders programlarının kendi içinde ve diğer bölümlerle karşılaştırmalı olarak incelendiği bir araştırma değilse de, bu farkındalık düzeyinin ardında, öğrencilerin dört yıllık öğrenimleri boyunca katıldıkları eleştirel nitelikli derslerin olumlu katkılarına aramak çok da yanlış olmasa gerek.

Peki ders programlarına yukarıda saptanan durum, diğer ülkelerin -özellikle Batı'nın- gazetecilik bölümlerinde nasıl? Çokkültürcülük ya da kültürel çeşitlilik kavramlarını gazetecilik okullarına taşımanın yordamları neler olabilir? Veri çözümlmelerine geçmeden önce kısaca bu sorulara yanıt aramak, çalışmanın sonuç bölümündeki tartışmalar için de bir dayanak oluşturacaktır kanısındayız.

Çokkültürcülük, Kültürel Çeşitlilik ve Gazetecilik Eğitimi

Gazetecilik eğitimi üzerine düşünen çok sayıda araştırmacı, dünyanın farklı coğrafalarında ve farklı sosyo-politik ortamlarda birbirine çok yakın sorunlarla yüzleşmek zorunda kaldığından söz etmektedir (Deuze 2001; Herbert 2000; Gaunt 1992; Reese ve Cohen 2000). Son dönem çalışmaların giderek daha sık gündemine aldığı ortak konulardan biri de gazetecilik öğrencilerine kültürel çeşitlilik ve çokkültürcülük konularında yeterli düzeyde bir farkındalık kazandırabilmek; bunun için de okulların örgütsel yapılanmasında ve eğitim programlarında kültürel bir duyarlılığa daha çok yer vermek gerektiğidir. Öte yandan Change vd. (1996), bu konuya odaklanan çalışmaların çoğunda "*çeşitlilikten*" ne anlamamız gerektiği konusunda açık bir tavır sergilenmediğini saptıyorlar.

Gazetecilik eğitimi üzerine çalışmalarıyla bilinen Deuze (2006a), çokkültürlülüğe odaklanan projesinde kavramın izini dört köklü gazetecilik okulunun temel yapı taşları (i.e. eğitmenler, öğrenciler ve ders materyalleri) üzerinden sürüyor. Çalışmanın bulguları ilginç: Eğitmenler, genel olarak, öğrencilerin bu konuda duyarlılıklarının artırılmasını oldukça önemsiyor gözükmeyle birlikte, bir grup eğitmen, sadece çokkültürlülük kavramı üzerine kurulu bir dersin doğru olmayacağı, kavramın toplumsal yapının parçası olarak görülmesi gerektiği görüşünde. Çalışmanın öğrenci boyutunda ise Deuze, çokkültürcülüğe özel önem veren dersleri alan öğrencilerde konuyla ilgili duyarlılığın daha yüksek olduğunu saptıyor. Bir başka ilginç sonuç, eğitmenlerin konunun önemine dair güçlü argümanlarına karşın her dört okulun da ders programlarında bu konuda bir kılavuza ya da çokkültürcülük dersine rastlanmıyor olması (2006a:396-397).

Çokkültürcülük olgusunu gazetecilik okullarında 1) öğrenci başvuruları, 2) eğitmen, yönetici alımları ve 3) ders programlarına odaklanan çalışmaları üzerinden sorgulayan bir başka makale, Manning-Miller ve Dunlap'a (2002) ait.

Çalışmanın bulgularına göre, gazetecilik öğrencilerinin çoğu kadınlardan oluşurken, farklı ırktan öğrencilerin sayısı beyazlara göre çok düşük.

Deuze (2006b:25-27) küresel bir gazetecilik modelini (*global journalism*) tartıştığı bir başka çalışmasında ise gazetecilik eğitiminin çokkültürlü bir kavrayışı görevleri arasına almasından ve eğitim programındaki öncelikler belirlenirken içinde bulunulan toplumsal bağlamın gereksinimlerinin dikkate alınmasının öneminden söz eder. Deuze, eğitim ajandasını kültürlerarası iletişimin doğasına uygun hazırlayan bir gazetecilik eğitiminin, kültürel çeşitliliğin karmaşık yapısına dönük bir farkındalık yaratabileceğini, gazetecilik eğitiminin de ancak bu yolla bir bağlam kazanabileceğini (*contextualization*) ileri sürer.

Yönteme Dair Bazı Notlar

Bu bölümde, veri çözümlmelerine geçmeden önce, çalışmanın yöntemini kısaca tanıtmak istiyoruz. Projemiz üç büyük kentte (İstanbul, İzmir, Eskişehir) yer alan üç görece köklü iletişim fakültesini kapsıyor. Çalışma kapsamında her fakülteden 6-9 öğrencinin daha önce belirlenmiş haber konuları üzerine 1) yorum/editoryal yazma pratiği, ve 2) odak grup çalışmasına katılmaları sağlandı. Her iki aşama için seçtiğimiz toplam üç konunun barış kültürü ve kültürel çeşitlilik kavramlarına dair politik tartışmaları temsil eder nitelikte olmasına özen gösterdik.

Medyada geniş yer bulan bu üç farklı olay, ilk bakışta, hem aktörleri hem de ortaya çıkış koşulları açısından farklı öykülere göndermede bulunuyor gibi gözükübilirler: İlk haberimiz yaşam hakkı tehlikede olduğu için ülkesini terk eden ünlü bir yazarla ilgili. Bir gazetecinin yazdıkları nedeniyle katledilmesi çalışma için seçilen ikinci haberi; başkentte yoksul kesimin yoğun olarak ziyaret ettiği bir meydana bombalı saldırıda bulunulması da son haberi oluşturuyordu. Verilen çözümlenmesi aşamasında da göreceğimiz üzere, bu üç haber öyküsüne ilişkin öğrencilerin dile getirdikleri argümanları yan yana getirdiğimizde, bağımsız gibi görünen haberlerin gerisinde bu coğrafyanın politik ikliminin bir alt metin olarak aktığını görebiliyoruz. Haber öykülerinde şiddete maruz kalanların politik, öznel ya da etnik kimlikleri kadar, şiddeti doğuran nedenler ve şiddeti uygulayanların beslendikleri argümanlar arasında da tematik bir ortaklık söz konusu.

Orhan Pamuk, Türkiye'deki devlet politikaları ve azınlıklar (özellikle Ermeniler) konusunda ulusal ve uluslararası basına yansıyan görüşleri nedeniyle yükselen milliyetçiliğin hedef olarak seçtiği yazarların başında geliyor. Hrant Dink, etnik köken olarak kendisi de Ermeni olan, yazılarında Türkiye'deki Ermenilerin maruz bırakıldıkları politik-kültürel çıkmazları ve kimlik savaşımını konu edinen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir gazeteciydi; bu özellikleri Dink'in milliyetçi-ırkçı bir şiddete hedef olmasına yetti. Ulus Meydanı'nda yaşanan patlama, devletin güvenlik güçleri ve iktidar partisinin yetkili ağızları tarafından

otuz yıldır süren ve adına -yerine ve bağlamına göre- "Kürt sorunu", "ayrılıkçı terör-üniter devlet çatışması", "Güneydoğu sorunu", "düşük yoğunluklu savaş" vb. denilen bir döngünün yeni bir halkası olarak tanımlandı.

Çalışmanın birinci aşamasında öğrencilerden iki konu hakkında birer haber-yorum (editorial) yazmalarını istedik. Bunu yaparken kendilerini birer öğrenci olarak değil, bir gazetenin yönetim seviyesinde düşüncelerini, dolayısıyla yazılarını kurarken baskı mekanizmalarından uzak bir konumda olduklarını varsaymalarını istedik. Çalışma için seçilen konuları, haber öyküsüne dair bilgileri geniş zaman kipi kullanarak yeniden yazdığımız bir sayfalık bir kılavuz metinle öğrencilere sunduk (ayrıntılar için bkz. Ek-1).

İkinci aşamadaysa öğrencilerin yakın zamanda Ankara'nın tarihi Ulus Meydanı'nda yer alan Anafartalar Çarşısı önünde meydana gelen patlamayı tartışmalarını istedik. Bütün tartışmalar boyunca sınıf ortamını değil, öğrencilerin kendilerini daha rahat hissedebilecekleri başka ortamları tercih ettik.

Her iki veri toplama aşamasında da çalışma bağlamında özellikle ilgilendiğimiz barış kültürü, kültürel çeşitlik, alternatif medya, çokkültürcülük, farkındalık gibi anahtar kavramları kullanmamaya, Türkiye'deki habercilik pratikleri konusunda kendi argümanlarımızı seslendirmemeye özen gösterdik.

Metinlerin Analizi

Veri analizinin birinci bölümünde, katılımcıların yazdıkları yorumlar "kültürel çeşitlilik" ve "barış kültürü" kavramlarına ilişkin farkındalık düzeyini anlamaya dönük bir çabayla içerik çözümlemesine tabi tuttuk. Ancak burada sözü edilen "içerik çözümlemesi" tekniğinden, yöntembilim literatüründe tanımlanan görece daha niceliksel bir analiz (*content analysis*) değil, metinlerde öne çıkan ve yinelenen argümanların tematik kategoriler⁶ altında toplandıktan sonra araştırmacılar tarafından ilgilenilen konu bağlamında yorumlanması anlaşılmalı. Bu amaçla öncelikle iki anahtar kavrama ilişkin argümanları doğrudan alıntılar yoluyla tematik alt kategorilere ayırdık. Yeterince geliştirilmemiş, yazının ana argümanlarıyla ilişkisi kurul(a)mamış ya da öğrencilere verilen kılavuz metinlerde yer alan ifadelerin tekrarına dayalı anlatımları doğrudan çözümleme dışında bıraktık. Metinlerin tematik analizi sırasında bu yazının girişinde tartıştığımız "kültürel çeşitlilik" ve "barış kültürü" tanımlarından yararlandık. Öğrencilerin haber

⁶ Öğrencilerin kurdukları haber metinlerinin kategorileri şunlardır:

Haber öyküleri için seçilen başlıklar özgün mü, yaygın medyayı mı taklit ediyor?

Haber öykülerinin aktörlerini hangi ifadelerle ve sıfatlarla tanımlıyorlar?

Metinde Orhan Pamuk'a ve Hrant Dink'e dair haber öykülerini birbirleriyle ilişkilendiriyorlar mı? Nasıl?

Olayın açık (kılavuz metinde dile getirilen/mikro düzeyde görülen) sebebi ne sebep olmuştur?

Yaşananların Türkiye'de var olan politik ve kültürel atmosferle (makro düzeyde görülen) ilişkisi nedir?

öykülerini tartışırken kullandıkları ifadelerin, sıfatların ve argümanların katılımcılara verilmeyen bu tanımlarla nasıl ve ne ölçüde ilişki kurabildiğini inceledik. Odak grup çalışmasındaysa bu yöntemden farklı olarak öğrencilerin kendi tanımlamalarını ve ifadelerini temel aldık.

Katılımcıların tamamına yakını Orhan Pamuk'un yurdu terk etmesinin arkasında Hrant Dink cinayetinin azmettiricisi olmakla suçlanan zanlının açık tehdidi olduğu görüşünü paylaşıyorlar. Ancak öğrencilerin bu iki olay arasında bir ilişki kurabilmiş olmaları, katılımcıların arka plan bilgilerinin yeterliliğinden çok, öğrencilere metin yazımı öncesinde verdiğimiz ve kendilerine yazacakları konu hakkında bilgi sağlayan kılavuz metinlerde bu ilişkinin açıkça kuruluyor olmasından kaynaklanmış olabilir. Nitekim bu "görünür neden" sıklıkla yinelenmesine karşın, Orhan Pamuk'un kendisine yöneltilen son tehditten çok daha önce başlayan ve uzun süredir devam eden bir milliyetçi dalgadan ötürü duyduğu -ve yine öğrencilere verilen metinlerde de yer alan- rahatsızlık yazılarda yer almıyor. Yorumlardaki bu noksanlık, yaşanan tehditini politik bağlama yeterince yerleştirememesi olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan öğrencilerin büyük bölümü yazılarında bu izlenimi kıracak bir farkındalık da sergiliyorlar. Türkiye'deki politik ve sosyo-kültürel atmosferin bir sonucu olarak, farklı düşünenlerin şiddet yanlısı bir milliyetçi tavırla sistem dışına itildiğini ileri süren öğrenciler, bu sürecin resmi ideoloji ve "*karanlık güçler*" tarafından da sistemli olarak desteklendiği düşüncesini dile getirmekteler. Bu süreçte devletin farklı görüşlerin birarada yaşayabileceği bir ortamın kurulabilmesi için gereken çabayı göstermediği iddiası da yinelenen görüşler arasında. "*Bugün Orhan Pamuk'un ülke dışına çıkmaya zorlayan bakışın daha önce de Nazım Hikmet, Yılmaz Güney ve Ahmet Kaya gibi sanatçıları da yurtdışına ittiği*"; "*haddini aşan bir vatansızlık*"le ırkçı bir milliyetçi söylemin, Türkiye'de her zaman destek gördüğü de sıkça vurgulanmakta. Bu anlamda her iki olayın da arkasında, çoğulcu bir yapıdan çok "*tek ses isteyenler*", "*herkesi tek görüşü benimsemeye itenler*" ile "*farklı seslerin yaşaması için*" gereken çabayı göstermeyen devlet ve onun antidemokratik uygulamaları gösterilmektedir.

Ancak burada bir noktanın altını çizmek gerekiyor: Öğrencilerin bu çoğulcu yapının inşasında göreve çağırdıkları "devlet"in, aynı zamanda metinlerde sorunun temel nedenleri arasında sayılıyor olması manidar. Daha özgürlükçü bir çözüme ulaşmanın neredeyse tek yolu olarak yine verili durumun sorumlusu göreve çağrılırken, çoğulcu bir yapının kurulabilmesinde benzeri bir çağrı, örneğin yerel/küresel düzeyde çalışan sivil toplum örgütleri ya da konuya duyarlı kamuoyu için yapılmıyor. Bu da *sivil bir çabanın* görmezden geldiğinin ya da yeterince etkili olacağına inanılmıyor olduğunun bir göstergesi olarak okunabilir. Dahası, mezuniyetlerine yalnızca haftalar kalmış gazetecilik öğrencilerinin daha eşitlikçi bir politik ve kültürel bir atmosferin inşasında medyayı da önemli aktörler arasında saymamış olmaları, oldukça önemli bir sonuç olarak karşımıza

çıktır. Bu veriyi, öğrencilerin odak grup çalışmasında da çok sık yinedikleri medyaya ilişkin koyu bir kötümserliğin parçası olarak anlamak olanaklı gözüyor.

Öğrencilerin kullandıkları ve çoğulcu bir anlayışın temel değerleri arasında saydıkları "hoşgörü" kavramı da aslında oldukça sorunlu görünüyor. Çünkü "hoşgörü" kavramı, eşitlikçi bir yapı içinde birarada yaşamayı başaran bir toplumsallıktan çok, hegemonik bir yapıda güçlü olanın, görece azınlıkta kalan ve sessizleştirilen kesimleri kabullenmesini ve "ötekilere" tahammül göstermesini içerir ki, çokkültürcü bir bakışın mücadele etmesi gereken perspektifler arasında böylesi bir indirgemecilik de vardır.

Metin analizlerinde öne çıkan bir başka nokta, ne Orhan Pamuk'un, ne de Hrant Dink'in metinlerde anılma biçimlerinin, öğrencilere verilen kılavuz metinlerdeki⁷ tanımlamaların ötesine geçirilememiş olmasıdır. Oysa her iki figür de Türkiye'deki monist, tektipleştirici ve baskıcı politikaların aşılabilmesi için yıllardır süren bir savaşında her zaman ön planda yer almış, profesyonel kimlikleri kadar politik duruşlarıyla da tanınmış kişiliklerdir. Buna karşın, öğrencilerin yazılarında bu iki figürü tanımlarken yalnızca kılavuz metne sadık kalmaları ve böylece yaygın medyanın sıkça kullandığı sıfatları yeniden üretmeleri, katılımcıların bu tanımlama biçimini yapısöküme uğratabilecek düzeyde bir "farkındalığa" sahip olmadıklarının göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Odak Grup Tartışmaları

Daha öncede belirttiğimiz gibi, veri toplama sürecinin ikinci aşaması, üç farklı gazetecilik bölümünde gerçekleştirdiğimiz odak grup tartışmalarına dayanıyor. Bu bölümde de yine barış kültürü ve kültürel çeşitlilik temalarını sorgulamamıza olanak tanıyacağına inandığımız bir örnek olay hakkında öğrencilerin görüşlerini öğrenmeye çalıştık. Çalışmamızın birinci aşamasında kullandığımız yöntemden farklı olarak, odak grup tartışmalarıyla öğrencilerin barış kültürü ve kültürel çeşitlilik konularıyla doğrudan ilişkili bir haber öyküsünü tartışırken 1) hangi görüşleri baskın olarak dile getirdiklerini, 2) seçilen olayın yaygın medyada temsil edilme biçimlerini nasıl değerlendirdiklerini ve aynı olayı kendileri betimlerken nasıl bir dil kullandıklarını ve 3) grup tartışması sırasında sürekli değişkenlik gösteren tartışma dinamikleri karşısında nasıl bir tutum sergilediklerini anlamaya çalıştık.

Böylece yazma ediminin tek kanallı yapısına karşılık, çokkanallı bir performans olarak konuşmanın (Emerson *vd.* 1995:8-9) öğrencilere sunduğu olanaklardan yararlandık ve iki aşama (haber-yorum yazma ve odak grup) arasında ortaya çıkabilecek anlamlı benzerlikleri ve farklılıkları da yorumlama

⁷ "Nobel ödüllü yazar Orhan Pamuk" ve "Agos gazetesi yazarı Ermeni asıllı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı gazeteci Hrant Dink".

fırsatı bulduk. Sayılan nedenlerden ötürü odak grup tartışmalarından elde edilen verilerin ve ulaştığımız sonuçların, bu çalışma için merkezi bir önem taşıdığını belirtelim. Öğrencilerin eleştirelilik ve farkındalık düzeylerinin yazma pratiğine göre çok daha belirgin olarak ortaya çıkması, burada değerlendireceğimiz verileri yaşamsal kılıyor.

Şu saptamayla başlamak anlamlı olabilir: Yaygın medya, iletişim alanında bilgi üretenler ve medyaya eleştirel yaklaşan sınırlı sayıda profesyonel gazeteci/yazar tarafından sıklıkla eleştirilir. Bu eleştirilerin ortak hedeflerinden bazıları medyanın ekonomik/politik çıkarı önceleyen, piyasa-merkezli yapısı; ırkçı, militarist ve savaş yanlısı bir tutum benimsemesi; cinsiyetçi, homofobik söylemi yeniden üretmesi; çokkültürlülük, çokmezheplilik ve etnik çoğulculuk gibi tartışmalı konulara tek boyutlu, monist ve egemen ideolojiden yana yaklaşımıdır.

Medyanın yaygın olarak başvurduğu gazetecilik pratiklerini, yayın içeriklerini ya da medyanın genel anlamda hal-i pür melalini beğenmiyor olabiliriz. Ancak bugün medya ortamında eleştirel yaklaştığımız konuların bir ucu da kaçınılmaz olarak gazetecilik okullarından mezun olan medya profesyonellerine uzanıyor. Öyleyse bu noktada şu soruyu sormaktan çekinmemeliyiz: Dört yıllık bir gazetecilik formasyonlarını tamamlamak üzere olan gazetecilik öğrencileri milliyetçilik, militarizm gibi farklı duyarlılıklarla kol kola giren tartışmalı konuları algılama biçimleri ve temel argümanlarını savunurken kullandıkları dil açısından yaygın medyanın tutumuyla karşılaştırıldıklarında önemli bir farklılık gösteriyorlar mı? Bu soruyu daha özgül ve daraltılmış olarak şöyle de sorabiliriz: Mezuniyetlerine birkaç hafta kalmış gazetecilik öğrencileri, barış kültürü ve kültürel homojenlik gibi Türkiye'nin politik atmosferi içinde sürekli çatışma halinde olan iki zıt kavrama ilişkin ne düzeyde bir farkındalık sergiliyorlar? Bu konuları eleştirel bir perspektiften tartışabilecek kültürel, kuramsal ve bilişsel bir birikime sahipler mi? Bu sorulara yanıt ararken, odak grup tartışmalarında diğer konulara göre daha fazla önüne çıkan ve tartışma sürecini etkileyen ana temaları çözümleme aşamasında özellikle değerlendirdik.

Odak grup tartışması için Ankara'nın Ulus Meydanı'nda yer alan Anafartalar Çarşısı önünde meydana gelen patlama ve bu olaya ilişkin medya temsilleri seçildi. Resmi kaynaklar söz konusu patlamanın, terör örgütü PKK'yla da bağlantıları olan Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği'nin (TİKB) bir üyesin tarafından düzenlendiğini ileri sürmüşlerdi ve yaygın medya haber öykülerini büyük ölçüde akredite kaynaklardan elde edilen bu bilgiye dayandırmıştı.

Gazetecilik Öğrencileriyle Barışı Konuşmak

Niteliksel pek çok çalışmanın ortak kaderi sayılabilecek bir durumla biz de karşılaştık: Elde edilen verilerin yalnızca küçük bir bölümünü kullanmak zorunda kalmak. Makale formunun sınırlılıklarını aşmamak adına söyleşi çözümleme-

lerinden (*conversation analysis*) elde ettiğimiz verilerin büyük bölümünü çözümleme dışında bırakarak, çalışmamızı, barış kültürü ve kültürel çeşitlilik kavramlarıyla doğrudan ilişkili ve tartışmalar sırasında öne çıkan temalarla sınırladık.

Öncelikle odak grup çalışmalarından elde ettiğimiz verilere ilişkin genel gözlemimizi aktaralım: Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin çoğunun, yaygın medyanın haber öykülerini kurarken başvurduğu baskın habercilik stratejilerine karşı ciddi bir eleştirelilik geliştirebildiklerini gördük.

Telegörsel Temsiller ve Etik

Öğrencilerin yaygın medyanın habercilik pratiklerine ilişkin temel eleştirilerinden biri, medyanın görsel materyal kullanma stratejilerini oluştururken temel etik normları gözardı etmesiydi. Sonuç, izlenme oranlarında en yüksek noktayı yakalamak adına, patlamadan birkaç dakika sonrasına ait, yeterince işlenmemiş ve açık şiddet içeren görüntülerin hemen tüm ulusal TV kanallarınca kezlerce yayımlanması. İki öğrenci arasında geçen bir diyalog, öğrencilerin tartışma boyunca dile getirdikleri görüşleri özetler nitelikte:

Defne⁸: ... aklımda prime time olarak kalmış... bir polis, böyle elinde bir bacakla (ekrana yansımıştı)! Bütün ekran bu sahneyle kaplanmıştı.

Zeynep: Zaten medya patronların umurunda olan tek şey de bu... Onlar ne yapacaklarını, ne yapmayacaklarını bizden iyi biliyorlar aslında... bu kopan bacakların, kolların (kendi haber bültenlerinin) reytingleri yükselteceğini bizden iyi biliyorlardı. Ortalıkta panik için koşturan insanlar, birbirlerini ezenler, oradan (patlamanın olduğu yerden) kaçmaya çalışanlar... "Aa, bak! Bu da ölmüş!" filan... Bunun peşindeler. Gerisi kimin umurunda ki? Kimmiş bu Türk İhtilalci Komünistler Birliği mesela? Gerçekten böyle bir örgüt var mıymış? Kim takar! Bu bilgiler reytingleri yükseltmez ki!

Sansürün Gizlisi, Açığı

Grup tartışmalarında en sık yinelenen temalardan biri de hem profesyonel medya organizasyonlarının kendi içerisinde, hem de gazetecilik okullarında işleyen ve otosansür mekanizmalarını harekete geçiren kurum-içi baskı ve sansür stratejileriydi. Öğrencilerin önemli bir bölümü, Türkiye'deki medya ortamına dönük anti-demokratik yapının medya organlarının kendi iç yapılanmasında da yeniden üretildiğini ileri sürdüler.

İlker: (Sansür mekanizmaları) o kadar açık ki... herhangi bir medya kurumunda üç ay çalışmak yeterli bence... (neyi nasıl yazman gerektiğini söyleyen) temel kural'ın ne olduğunu hemen öğrenirsin.

⁸ Katılımcıların anonimliğini korumak adına çalışma boyunca takma isimler kullanılmıştır.

Ezgi: Ben mesela, kendisini alternatif medya olarak tanıtan X gazetesinde çalışıyorum... ama ben de yeterince solcu olmadıkları sürece getirdiğim haberleri yayımlatamıyorum!... Bir şey anlatayım: Bir keresinde bir film yönetmeniyle mülakat yapmıştım... tabii adamın 15 yaşındayken Ülkü Ocakları'na üye olduğunu filan bilmiyorum... editör haberi görmüş, geldi, tepesi atmış. Bana "bu adamın geçmişini sen nasıl bilmezsin!.. Bundan sonra kim hakkında haber yaptığını iyice öğrenmeden hareket etme!" diye fırça attı... Ne bu şimdi? Tam da hayallerimin alternatif medyası!..

Murat: Okulda (bu durum) çok mu farklı sanki... Hatırlasana, uygulama gazetesinde yayımlanması için bizim üniversiteden bir hocayla mülakat yapmıştık. Yayımlamadılar... hocanın sakalı varmış, olmazmış. E, bu hoca senin üniversitede profesör olabiliyor ama? Az kalsın soruşturma açılacaktı hakkımızda. Resmi görüşün dışına çıkmayacaksın... Doğru bildiğimizi yapmaya kalktığımızda, hep bu tür uygulamalarla karşılaşılıyor çünkü.

Bir Medya Temsil Stratejisi Olarak Militarist Söylem

"Resmi" sözcüğünün yüklendiği anlamlar farklı coğrafyalarda daha da genişleyebiliyor: Özellikle de Türkiye gibi demokratikleşme sürecinin sıkça duraklatıldığı, özgürlükçü bir atmosfer olasılığının belirli "duyarlılıklar" gerekçe gösterilerek her fırsatta baskı altına alındığı ülkelerde. Örneğin Türkiye'de politika yapmanın belli başlı yordamları saptanırken resmi bir devlet kurumu olan askerinin bu konuda ne diyeceği, belirleyici parametreler arasında yer alıyor.

Katılımcı öğrencilerden Deniz'in söyledikleri bu konunun tartışılmasına öncülük etti: *"Militarizm her yerde... tamamen militarizmle kuşatılmış durumdayız."* Deniz bunu söylerken, sol çizgide yayın yapan Nokta dergisinin, orduyu konu edinen yayınları dolayısıyla yakın dönemde uğradığı polis baskınından söz ediyordu ve bu konuda duyduğu kaygıyı dile getiriyordu. Öğrencilerin büyük bölümü bu görüşe katılırken, medya kurumlarının savaş yanlısı söylemlerini de eleştiriyorlardı: *"Kimi zaman generaller gazetecileri çağırıp askeri ve politik konularda brifing vermek isterler. Gazeteciler de tabii bu davete katılırlar ama sadece bilgi almak için değil... katılırlar çünkü bazı konuları haberleştirirken neyi ne kadar yazacaklarını da orada öğrenirler."*

Katılımcıların bu konuda dile getirdikleri argümanlar birlikte okunduğunda, askerinin politik arenada etkili bir figür olarak yer aldığı bir ortamda, yaygın medyanın da bu duruma koşut bir konum almamasını beklemenin, iyimserlikten öte safdillik olacağı yönünde ortak bir kanının varlığından söz edebiliriz.

Adil Gazetecilik ve Yaygın Medya: "Yok Birbirlerinden Farkları"

Sansür mekanizmalarının ve militarist söylemin yayın politikalarını doğrudan etkilediği yönündeki görüşler, kuşkusuz, gazetecilik öğrencilerinin

Türkiye’de medyanın bugünkü durumuna dair nasıl bir tavır sergilediklerini anlamak için önemli. Tartışmalar sırasında bu iki konu, bir başka temayla da ilişkilendiriliyor: Yaygın medyanın haber üretim sürecinde adil olmayan bir yayın stratejisi benimsemesi sorunu. Katılımcıların sıklıkla *"hegemonik görüşe karşıt düşüncelere ve bu düşünceleri savunanlara yer verilmemesi"* olarak ifade ettikleri bu olgu, *"bütün televizyon kanalları Ankara’daki patlamayla ilgili aynı stratejileri benimsediler, yok birbirlerinden farkları"* ve *"onlar (ulusal televizyon kanalları) zaten resmi görüş ne derse onu takip ederler"* gibi argümanlarla dile getiriliyor.

Medyanın Ekonomi Polisiği

Ne gizli/açık sansür mekanizmaları, ne de medyanın militarizm-yanlısı, piyasa merkezli duruşu Türkiye’de habercilik pratiklerine egemen olan tek yanlı, farklılıkların silindiği yayın politikalarının tek nedeni olarak görülüyor. Öğrencilerin büyük bölümüne göre, medya pazarında giderek artan yoğunlaşma ve çapraz-sahiplik de haber öykülerinin üretilmesindeki benzeşmenin en güçlü nedenleri arasında sayılıyor. Tartışmalar sırasında Özgür’ün bu konuda söyledikleri de aynı olgunun altını çiziyor:

"Çoğu (televizyon kanalı ve gazete) aynı sermayeye ait... öyle olunca da aynı konuları haber yapıyorlar... bilgileri aynı akredite kaynaklardan alıyorlar... aynı haber havuzunu kullanıyorlar... aynı perspektiften yayın yapıyorlar. Bugün medya tamamen bu güce (piyasaya) uygun olarak yönetiliyor ya da manipüle ediliyor bence..."

Dolayısıyla alternatif seslerin ve karşıt okumaların medyada kendine yer bulamamasının arkasında, habercilik rutinleri ile sermaye ilişkilerinin iç içe geçtiği ekonomik politik bir yapı aranıyor.

Magazinleşme/Tabloidleşme

Piyasa koşullarının medya içerikleri üzerindeki dönüştürücü etkisi üzerine tartışırken öne çıkan bir başka tema ise, yaygın medyanın haber üretim sürecinde çok sık başvurduğu dramatisasyon ve haberde duygusal öğelerin kullanılmasıydı. Bu tür yayıncılık anlayışının arkasında daha geniş bir izleyici/okur kesimine ulaşma güdüsünün yattığını vurgulayan öğrenciler, söz konusu olguyu magazinleşmenin de en açık göstergesi olarak okuyorlar. Medyanın Anafartalar Çarşısı önünde gerçekleşen patlamayı haberleştirirken dramatik öğeler bulmak adına çok büyük bir enerji harcamayı göze alırken, hiçbir ulusal kanalın patlamayı ayrıntılarıyla sorgulamayı, terör uzmanı isimlerden görüş almayı, patlamayı gerçekleştirdiği iddia edilen kişinin kim olduğuna dair uzun soluklu bir incelemeye girişmeyi aklından geçirmedeği düşüncesi dile getiriliyor. Bu konudaki genel yaklaşımı Öykü’nün sözleriyle özetleyebiliriz:

"... Fakat iş yaz diyetlerine gelince bütün televizyon kanalları ve gazeteler bu konuyu enine boyuna tartışılar... en az 30 uzmanın görüşüne başvururlar... ne yapar eder bizi selülitlerimiz hakkında bilgilendirir ve onlarla nasıl savaşağımızı öğretirler... İşte burada da dört kadın olarak oturuyoruz... Hangimiz bir kez olsun aynanın karşısına geçip de selülitlerim var mı diye bakmadık bugüne kadar?.. Ama on yıl önce böyle bir sorunumuz yoktu... bizi bu konularda bu kadar kaygılandıran da medyanın kendisi aslında."

Haberin Dili

Çalışmamız için özellikle önemli gördüğümüz noktalardan biri, katılımcıların, resmi kurumlar ve egemen ideoloji tarafından tehdit olarak işaretlenen ya da tehlike altında olduğu ileri sürülen tartışmalı konulara/öznelere (örn. terörist saldırı, ayrılıkçı terör, hainler, canlı bombalar, etnik azınlıklar, ulusal güvenlik, ulusal sınırlar ve çıkarlar vb.) yaklaşımlarında yaygın medyanın geleneksel duruşunu aşan okumalar yapabilmeleridir. Tartışmalar sırasında bu tür kavramlara yalnızca eleştirmek ve yanlışlığının altını çizmek amacıyla göndermede bulunulurken, yerlerine *"yasadışı olduğu ileri sürülen örgüt"*, *"saldırığı gerçekleştirdiği iddia edilen kişi"* gibi bilinçli ve alternatif tanımlamaların kullanılması adına özel bir çaba sarfedildiği gözlemleniyor.

Örneğin patlamadan söz edilirken katılımcıların çoğu saldırıyı gerçekleştirdiği ileri sürülen kişiyi *"o da senin benim gibi insan"*, *"genç adam"*, *"çocuk"* gibi sözcüklerle tanımlarken, bu kişinin İstanbul'un varoşlarında yaşadığı, sosyal ilişkileri, okul arkadaşları ve bir ailesi olduğu, belki de bir kız arkadaşının bulunduğu; gerçekten de olayla bir ilişkisi varsa bu duruma sancılı bir yoksulluğun yol açmış olabileceği; ideolojik adanmışlıklar kadar ait olduğu grup, kimi toplumsal koşullar ya da kişisel öykülerin de kendisini böyle bir seçime zorlanmış olabileceği olasılıkları dile getirildi.

Uluslararası Haberlere Bakış

Tartışmalardan elde edilen veriler, gazetecilik öğrencilerinin yaygın medyanın gözardı ettiği ya da bağlamından kopardığı pek çok olay arasındaki bağlantıları başarıyla kurabildiklerini gösteriyor. Ancak aynı başarının güncel konuları ülke sınırlarını aşan daha geniş, küresel bağlamla birlikte değerlendirme konusunda gösterilmediği de ortada. Bu açıdan katılımcıların küresel haber akışına, uluslararası olaylara ve bunların bölgesel yansımalarına ilişkin ilgileri ve bilgileri kaygı verici düzeydedir. Her ne kadar katılımcıların pek çoğu küresel haberlerin öneminden söz ediyor görünse de, dünyada olan bitene dair sınırlı bilgilerinin yine yaygın, ulusal medya ve bazı gazetelerin çevrimiçi versiyonlarından edinilen bilgiler ve salt Türkiye'yle ilişkili konular düzeyinde kaldığı söylenebilir.

Oysa daha çoğulcu, çokkültürlü bir atmosferin politik ya da coğrafi sınırları aşan bir farkındalığa gereksinimi olduğu açık. Bu farkındalığı kurmanın ve

koruyabilmenin yolu, kültürel olarak yakınımızda ve bizden olan kadar ötedekini ve ötekini anlamaktan geçiyor. Daha özgür ve çoğulcu bir dünyanın kolektif, sınırlar-üstü bir savaşımı kaçınılmaz kıldığı gerçeği, her şeyden önce farklı toplumlarda işleyen benzer baskı politikalarından haberdar olmayı, sonra da bu politikalarla başka toplumların baş etme biçimlerini öğrenmeyi ve gerektiğinde de sınır tanımayan ortak bir çabaya katılmayı, destek vermeyi gerekli kılıyor.

"Öteki Yolu" Tartışmak: Alternafi Medyaya Bakış

Türkiye’de gazetecilik eğitimi alan öğrencilerin var olan sorunların çözümüne ve geleceğe ilişkin bakışları hakkında fikir verdiğini düşündüğümüz son derece önemli bir başka tema, haber üretiminde alternatif yolları tartışmaya başladığımızda açığa çıktı. Tartışmayı bu noktaya taşıırken bize yardımcı olan soruları özetlememiz gerekirse: "Bir gazeteci olarak Ankara’daki patlamayı siz haberleştirecek olsaydınız, bunu nasıl yapmayı tercih ederdiniz? Bilgi almak için hangi kaynakları kullanırdınız ve haber öykünüzü nasıl bir dille kurardınız?"

Tartışmalar süresince öğrencilerin çoğu egemen yayın stratejilerine dair eleştirel bir tavır sergiliyorlar. Öğrenciler tartışmalı konuları ele alırken (örn. terörizm, azınlıklar, eşcinseller, altkültürler, vd.) alternatif yollarla yeni bir dil kurmak gerektiğini ileri sürseler de, katılımcıların genel olarak bu "alternatif yollardan" ne anladıkları konusunda yeterince açık ve sağlam argümanları bulunmadığı gözlemleniyor. Aynı durum alternatif bir medyanın nasıl işlemesi gerektiği konusunda da yaşanıyor. Türkiye’de sayıca sınırlı olmakla birlikte, öğrencilerle benzer kaygıları paylaşan ve samimi bir çabayla yeni habercilik pratikleri kazandırmaya çalışan bağımsız medya örgütlerinin varlığına karşın, tartışmalarda bu örgütlerden hiçbirine göndermede bulunulmamış olması çarpıcı. Yapılması gerekenin ne olduğu sorusuna yanıt aranırken bu kuruluşların daha iyi bir medya ortamı için örnek olarak görülüyor olmaları bir yana, öğrenciler böyle bir oluşumun Türkiye’de yaşayabileceğinden bile kuşkulular: "*Türkiye’de alternatif medya diyebileceğimiz bir medya görmüyorum ben...*", "*bu ülkede alternatif denilen şeyin var olabilmesi imkansız...*", "*(alternatif medya) kağıt üstünde hoş duruyor da uygulamaya gelince tabii... böyle bir medyayla bugüne kadar hiç karşılaşmadım ben,*" "*ulusal medyayı bir kenara bırakın, egemen ideolojiye karşı olan herhangi bir şeyi okul gazetesinde bile yazamayız ki biz.*"

Gelecekle Barışmak: Tartışmalar ve Öneriler

Çalışmamızı sonlandırmadan önce bu projeye ne yapmak istediğimizi, uyguladığımız yöntemi ve bizi nereye getirdiğini kısaca anımsayalım. Araştırmada gazetecilik öğrencilerinin Türkiye’deki yaygın medyanın haber üretim pratiğini algılayış ve değerlendirme tarzlarını barış kültürü ve çoklu kültürçülük perspektifinden irdelemeye çalıştık. Bu amaçla çoklu yöntem kullanarak (multiperspectival approach), katılımcılardan seçtiğimiz konularda hem birer

yorum/editoryal yazmalarını, hem de odak grup çalışmasına katılmalarını istedik. Geldiğimiz noktada, seçtiğimiz çoklu yöntemin bize görece geniş bir çözümleme ve karşılaştırma fırsatı sunduğunu söyleyebiliriz. Bu iki aşamalı yöntemde öncelikle, öğrencilerin barış kültürü, barış gazeteciliği, kültürel çeşitlilik, çokkültürcülük temaları hakkında belirli bir zihinsel hazırlıkları olmaksızın hangi argümanları, hangi sözcüklerle ve ne tür bir perspektiften dile getirdiklerine baktık. Ardından söz konusu temalarla çok yakın ilişkisi bulunan bir başka haber öyküsü seçerek, öğrencilerin bir tartışma ortamının dinamik ve "dialogic" (Bakhtin 1986) ortamında ne düzeyde bir farkındalık geliştirebildiklerini inceledik.

Elde ettiğimiz verilerin bir kısmı hem birinci, hem de ikinci aşamada yinelenerek belirli bir süreklilik gösterdi. Ancak yazım pratiğinde görülmeyen bir argümanın ya da eleştireliliğin tartışma sırasında açığa çıkması durumuyla da sıkça karşılaştık. Buradan grup dinamiğinin öğrencilerin görüşleri ve farkındalık düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılabilir. Yönteme ilişkin son bir ayrıntı: metin yazımı ve odak grup tartışmasında katılımcılara çalışmanın anahtar kavramları –örneğin barış kültürü, barış gazeteciliği, kültürel çeşitlilik, çok kültürcülük- verilmedi. Böylece öğrencilerin bu konuları tartışırken hangi sözcükleri ve hangi tanımlamaları kullandıklarını anlamaya çalıştık.

Çalışmada ulaşılan sonuçları değerlendirirken, bu projenin gazetecilik bölümlerini karşılaştırmak gibi bir amacı olmadığını, dolayısıyla da elde edilen verilerin herhangi bir bölümü değil, genel olarak farklı bölümlerdeki gazetecilik öğrencilerini hedeflediğini belirtelim. Nitekim metin yazımı ve odak grup çalışmaları sırasında elde edilen verilerin anlamlı bir farklılığa işaret etmiyor olması da argümanımızı destekler niteliktedir. Yine de ayrık bir noktanın altının çizelim: İstanbul Üniversitesi öğrencileri, profesyonel gazetecilikle diğer öğrencilere göre daha erken tanışmış olmaları, seçilen haber öykülerini değerlendirme biçimlerine de belirgin biçimde yansıyor. Habercilik pratiğini tartışırken, kişisel deneyimlerine ve canlı örneklerle sıkça göndermede bulunmaları, tartışmaları somut bir çerçeveye oturabilmelerine yardımcı oluyor.

Araştırmamızın başında, basının barış kültürünü geliştirmede ve çokkültürlü bir toplumsallığı destekleme ve korumada yaşamsal bir potansiyeli olduğundan söz etmiştik. Bu perspektiften bakıldığında, bir kısmı bu yazı yayımlandığında profesyonel gazetecilikle tanışmış olan öğrencilerin barış kültürünün ve kültürel çeşitliliğin yaşayabilmesi için gereken demokratik ve çoğulcu bir atmosferi destekledikleri, verili duruma dair çoğunlukla tutarlı bir eleştirelilik sergiledikleri söylenebilir. İlerici bir potansiyele işaret eden bu önemli bulgu, elbette bizi de geleceğe dönük tahayyüllerimiz açısından yüreklendirdi. Yine de bu duyarlılığın bazı noktalarda kırılmaya uğradığını, metinlerde yer alan argümanlar ile sözlü olarak dile getirilen görüşlerin kimi zaman tutarsızlık gösterdiğini de belirtelim.

Medya, Barış Kültürü ve "Büyük Resim"

Veri analizlerinde belirttiğimiz üzere, öğrencilerin tamamına yakını, Türkiye’de farklılıkları törpüleyen ve şiddet yanlısı, ırkçı bir milliyetçi tavrıyla "ötekini"ni sistem dışına iten bir yapıdan şikâyet etmektedirler. Seçilen haber öykülerinin arkasında böyle bir yapının var olduğu sıkça dile getirilirken, olayların politik bir bağlama yerleştirilmesinde bilinçli bir bakış gözlemlenmektedir. Katılımcılar, Türkiye’de yaygın medyanın habercilik pratiklerinin bu yapıyı güçlendirerek yeniden ürettiğini belirtirken, tek tek olaylara değil, büyük resme bakmanın önemli olduğunu vurgulamışlardır. Öğrencilere göre bu "büyük resmin" kurucu bileşenleri hükümet, güvenlik güçleri, yaygın medya ve yasadışı çıkar odaklarıdır. Resmin genel çerçevesini ise ırkçı ve şiddet yanlısı bir milliyetçilik, militarizm, açık/örtük sansür mekanizmaları, ötekileştirici ve dışlayıcı gazetecilik pratiği ile şiddetin dilini maddi çıkara dönüştüren (örneğin izlenme oranları) bir etik duyarsızlık oluşturmaktadır.

Çalışmamızın iki farklı aşamasından elde edilen veriler arasındaki temel farklardan biri, habere konu olan aktörlerin ve maruz kaldıkları şiddetin tanımlanmasında ortaya çıkmıştır. Metin yazımı aşamasında, Orhan Pamuk’a ve Hrant Dink’e yönelen milliyetçi tehditin daha önceki aşamalarına göndermede bulunulmaması, her iki olayın da son yaşananlarla sınırlı olduğu izlenimi doğurmaktadır. Örneğin uzun süre gündemde kalan "301. madde" tartışmalarının bu iki yazarı milliyetçi şiddetin hedef tahtasına yerleştiren sonuçları, hiçbir öğrenci tarafından anımsanmamıştır. Yanı sıra bu iki figürün "Nobel Ödüllü yazar" ve "Ermeni asıllı T.C. vatandaşı" olmak dışındaki politik kimlikleri de görmezden gelinmiştir.

Oysa odak grup tartışması sırasında bu durum tersine dönmektedir: Ulus’ta meydana gelen patlama tartışılırken, bu olayın tekil olarak algılanmasının bizi yanıltabileceği; bu nedenle konuya uzaktan bakarak diğer olaylarla ilişkisini kurmak gerektiği sıkça dile getirilmiştir. Ayrıca terörizm, ulusal güvelik ya da azınlıklar gibi konularda egemen ideolojinin ve yaygın medyanın tercih ettiği "ayrılıkçı terörizm, hainler, canlı bomba, ulusal çıkarlarımız, kırmızı çizgilerimiz" gibi tanım ve kavramların bilinçli bir şekilde reddedildiği de gözlemlenmektedir. Bu noktada öğrenciler oldukça kuşkucu ve eleştirel bir tavır sergileyerek, alternatif bir dilden yana ve sivil bir tutumu benimsediklerini dile getirmişlerdir.

"Türkiye’de Alternatif Medya Yok ki! Olamaz da..."

Yazılan yorumlar ve tartışmalardan elde edilen verilere bakıldığında, "Türkiye’deki medya ortamı-barış gazeteciliği-çokkültürlük ilişkisini" ortak bir başlık altında toplamak olanaklı: Kötümserlik. Birkaç hafta sonra mezun olarak bir kısmı profesyonel medya ortamına katılacak öğrencilerin yüzü barışa dönük bir medyayı "tanımadıklarını" ve bu durumun dönüşebileceğine dair bir inanç

taşımadıklarını sayısız kez dile getirmiş olmaları, ekonomi-politik temelleri olan, gerçekçi bir karamsarlığa işaret ediyor. Türkiye’de çok sayıda iletişim araştırmacısının da yaygın medyaya ilişkin benzer ve haklı bir kötümserliği paylaştığını gözlemek olanaklı. Bir öğrencinin bu konudaki ifadesi oldukça açık: *"Medyada çalışmaya başladığım an bittiğim andır..."* Ancak her ne kadar gerçekçi temellere dayansa da bu serzenişin medyanın daha barış yanlısı ve çokkültürlü bir toplumsallığın kurulmasına yapabileceği katkıları görmezden geldiğini de belirtmek istiyoruz ki bu durum, formal gazetecilik eğitiminin varlık nedenine karşı getirilmiş önemli bir eleştiri olarak karşımıza çıkıyor. Kuşkusuz bu yazı "nasıl bir gazetecilik eğitimi?" sorusuna yanıt aramıyor; amacımız bu eğitimden geçen öğrencilerin gözünden ve onların kavramlarıyla yaygın medyayı okumak. Kaldı ki Türkiye’de yaygın medyanın içinde bulunduğu durum gazetecilik eğitiminin değil, sermaye-iktidar-ideoloji ekseninde dönen pek çok değişkenin kolektif bir ürünü. Dolayısıyla salt daha doğru bir gazetecilik eğitimiyle verili yapının tümünden sökebileceğini düşünmek bir yanılsamanın ötesinde, safdillik olacaktır. Ancak olası dönüşüm potansiyelleri üzerinde yeterince düşünmeyen bir gazetecilik eğitiminin de mücadele stratejileri geliştirmek gibi çok temel bir işlevi yerine getirmemekle sakatlanacağını düşünüyoruz.

Nitekim öğrencilerin önemli bir kısmının yazılarında kullandıkları ifadelerin, tümceleri dramatize etmede başvurdukları noktalama işaretlerinin ve yazının bütününe yansıyan duygusal vurgunun medyada çok sık karşılaştığımız popüler uygulamaları yeniden üretir nitelikte olması, bir yanıyla yaygın medyanın son yirmi yılda aldığı yolu gösteriyor. Ama bir yanıyla da iletişim fakültelerinde verilen eğitimin bu popüler kalıplara karşı yeterli bir farkındalık kazandırma ve bir dil duyarlılığı edindirmede ne ölçüde başarılı olduğuna ilişkin de bir fikir vermiş olmuyor mu?

Buradan tartışma konumuzun özüne dönecek olursak: kültürel çeşitlilikten yana bir gazetecilik pratiği başarıyla uygulandığında, geleneksel "haber değeri" kavramı aşılarak bugün yaygın medyada yer almayan seslerin de duyulur kılınabileceği unutulmamalıdır. Bu tür bir gazetecilik pratiği, sadece haber kaynaklarının değil, haber içeriklerinin de köklü biçimde değişmesi anlamına gelecektir (Brislin ve Williams 1996:17-18).

İşte bu nedenle medya pratiklerinin değişmeyeceğine ve alternatif bir dilin kurulamayacağına dair bu katı inancın, gazetecilik eğitmenleri açısından da önemli bir özeleştiri potansiyeli taşıdığını düşünüyoruz.

İletişim fakültelerinin eğitim süreçleri boyunca ilerici, özgürlükçü ve alternatif haber üretim pratiğini destekleyici ve yüreklendirici bir program izleyebilecekleri; akademik kadroların dersliklerden uygulama gazetelerine kadar bağımsız ve alternatif haber üretme konusunda daha fazla çaba sarf etmeleri gerektiği kanaatindeyiz. Bölüm programlarını bu bağlamda yeniden düzenlemek

---

iyi bir başlangıç noktası olabilir; ancak bir iki ders açmak veya mevcut ders içeriklerinde bir iki haftayı farklılıklarla yaşama nosyonuna, barış kültürüne ve barış gazeteciliğini geliştirmeye ayırmanın yeterli olmayacağını düşünmekteyiz. Uzun vadeli, tutarlı ve dirayetli bir gazetecilik eğitim politikasına ihtiyaç olduğunu belirterek şu önerilerde bulunuyoruz:

I. İnsan haklarına, farklı etnik ve kültürel kimliklere, dillere, ritüellere ve dinlere saygılı; toplumdaki tüm grup ve kesimlerin medyaya erişim ve temsiliyetinde eşit ve adil olmayı teşvik eden; kültürel çeşitlilik ve barış kültüründen yana bir medya ortamının nasıl yaratılacağına dair tartışmalar için derslerde gerekli zamanı ayırmak.

II. Öğrencilerin sivil toplum kuruluşları ve bağımsız/alternatif/feminist medya kuruluşlarıyla daha fazla iletişim kurmalarını sağlamak ve alternatif medya veya habercilik konusunda bilgi birikimi ve pratiklerinin geliştirilmesine destek sağlamak.

III. Gazetecilik öğrencilerinin kendi alternatif haber organlarını oluşturmalarını için teşvik etmek; böyle projeler için gerekli kaynaklar ve alternatif/bağımsız/feminist habercilik yapan kuruluşlarla ilişkilerini geliştirmek ve bilgilendirmek.

NOT: Bu araştırmanın yapılmasında destekleri için çalışmaya katılan tüm öğrenciler ile Doç. Dr. Aslı Yapar Gönenç, Yrd. Doç. Dr. Sevilay Çelenk ve Yrd. Doç. Dr. Selda İçin Akçalı'ya çok teşekkür ederiz.

Ek-1

Kılavuz metin

1. Basından alınan bilgilere göre, gazeteci-yazar Hrant Dink'in katli eylemini organize etmekle suçlanan Yasin Hayal'in, doğrudan Orhan Pamuk'u tehdit eden sözlerinin ardından Nobel ödüllü yazar, yaşamını yurtdışında sürdürmeye karar verir. Geçmiş yıllarda da Türkiye'de milliyetçi dalganın daha da yükselmesi durumunda ülkeyi terk edebileceği yolundaki görüşleri basına yansıyan romancı, Şubat 2007'de, bir açıklama yapmadan ABD'ye gider ve orada yaşamaya başlar.

2. Agos gazetesi yazarı, Ermeni asıllı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Hrant Dink'in öldürülmesinin ardından vatandaşlar, cenaze töreni sırasında tepkilerini dile getirirler. "Hepimiz Ermeni'yiz," "Hepimiz Hrant Dink'iz" sloganlarının yer aldığı tören ve suikastla ilgili olarak Başbakan R.T. Erdoğan, Kanal 7 televizyonunda yayınlanan açıklamasında "Hepimiz Hrant Dink'iz" ifadesini olumlu bulurken, "Hepimiz Ermeniyiz" ifadesi için "Herkes bir entelektüel pencereden olaya bakmayabilir, çünkü bu tip bir etki tepki olayını körüklemek isteyenler olabilir. Onlara fırsat açması bakımından o yanlış oldu" der. "Hepimiz Ermeniyiz" sloganı dışında cenaze törenini "takedire şayan" bulduğunu belirten Başbakan Erdoğan, vatandaşların uluslararası camiaya çok önemli bir mesaj verdiğini belirtir.

Basından edindiğiniz bilgilere dayanarak, bu iki habere konu olan olayların yaşandığı dönemde bir gazetede yönetici konumunda çalıştığınızı varsayınız. Konularla ilgili hem haber metinlerinin dayandığı temel bilgileri, hem de kendi yorumlarınızı içeren, üç paragrafı geçmeyen birer haber-yorum (editoryal) yazarak, metninizin hangi sayfada ve hangi başlıkla verileceğini de belirtiniz (metnin gazetede sunumuna, tasarımına ilişkin önerileriniz varsa, onları da yazabilirsiniz).

Kaynakça

- ALANKUŞ S. (2005). "Barış üzerine...", *Radikal İki* 07.08.2005
- ALANKUŞ S. (1995). "Türkiye’de Medya, Hegemonya ve Ötekinin Temsili", *Toplum ve Bilim*, 67: 76-110
- BAKTHIN M. (1986). *Dialogic Imagination: Four Essays*. Austin, Texas: University of Texas Press.
- BELGE M. (2001). "Basketbol ve Büyük Metin", *Radikal* gazetesi, 31 Ekim.
- BORA T. (1995). *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, İstanbul: Birikim
- BRISLIN T. ve WILLIAMS N. (1996). "Beyond diversity: Expanding the Canon in Journalism Ethics". *Journal of Mass Media Ethics*, 11(1): 16-27.
- CHANCE S. F. WEIGOLD, M. ve HON L. (1996). "Diversity in Journalism and Communications Higher Education: Part I: Concept of Diversity." *Association for Education in Journalism and Mass Communication*, Anaheim, CA, August.
- DEUZE M. (2006a) "Global journalism education: a conceptual approach", *Journalism Studies*, 7(1): 19 – 34.
- DEUZE M. (2006b). "Multicultural journalism education in the Netherlands: A case study," *Journalism & Mass Communication Educator*, 60 (4): 390-401.
- DEUZE M. (2001). "Educating ‘New’ Journalists: challenges to the curriculum", *Journalism and Mass Communication Educator* 56(1): 4-17.
- EMERSON R. M., FRETZ R.I. ve SHAW L.L. (1995). *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.
- GAUNT P. (1992). *Making the newspapers: international handbook on journalism training*, Westport: Greenwood Press
- GEYER M. (1993). "Multiculturalism and the Politics of General Education", *Critical Inquiry*, 19(3): 499-533.
- GÖKALP E. (2007). "Pride and Anger: Nationalist Discourses and the Coverage of Pamuk’s Nobel Prize in Turkish Dailies," 12th Annual World Convention of the Association for the Study of Nationalities (ASN), Columbia University, New York, 12-14 April.
- HANNERZ U. (1996). *Transnational Connections: Culture, People, Places*, London: Routledge
- HERBERT J. (2000). "The Changing Face of Journalism Education in the UK", *Asia Pacific Media Educator*, 8: 113-23.
- KELLNER D. (2007). "Cultural studies, multiculturalism, and media culture", http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner_papers/SAGEcs.htm

KYMLIKA W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. New York: Oxford.

LYNCH J ve GOLDRİK A. (2005). *Peace Journalism*, Gloucestershire: Hawthorn.

LOW S. (2005). *Rethinking Urban Parks: Public Space and Cultural Diversity*. USA: University of Texas Press.

LUNT P. Ve LIVINGSTONE S. (1996). "Rethinking the Focus Group in Media and Communication Research," *Journal of Communication*, 46(2): 79-98.

MANNIG-MILLER C. L. ve DUNLAP K.B. (2002). "The Move Toward Pluralism in Journalism and Mass Communication Education," *Journalism & Mass Communication Educator*, 57(1): 35-48.

REESE S. ve COHEN J. (2000) "Educating for Journalism: the professionalism of scholarship", *Journalism Studies* 1(2): 213-227.

RIVIERE, F. (2005) "*Kabul*", Çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: Metis: 11-13

SİLAHÇIOĞLU, D. (2006) *ABD/İsrail-İran Denklemi ve Türkiye*, İstanbul: Günizi Yayıncılık.

WOLFSFELD G. (2004). *Media and the path to peace*, Cambridge: Cambridge University Press.